

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.44>**Василь Боднар,**

докт. юрид. наук, доцент,

професор кафедри досудового розслідування,

Національної академії внутрішніх справ

## ТИПОВІ СПОСОБИ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У статті визначені типові способи приховування злочинів у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками Національної поліції України. Автором зазначено, що важливе місце у структурі способів учинення злочинів у сфері службової діяльності посідають способи підготовки та приховування цих діянь.

Автором на підставі практичного досвіду запропоновано таку диференціацію способів приховування злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України: зникнення підозрюваного, надання відомостей, пов'язаних зі станом здоров'я; приховування інформації та (або) її носіїв (наприклад, перенесення службових документів з кабінету до житлового приміщення чи іншого сховища); знищення інформації та (або) її носіїв (спалення документів чи інших речей, викидання їх у смітник, стирання інформації з комп'ютера, знищення речових доказів); маскуванню інформації та (або) її носіїв (складання фіктивних документів, які би переконували у законності дій підозрюваних); фальсифікація інформації та (або) її носіїв (внесення у службові чи інші документи повністю чи частково завідомо неправдивої інформації); створення неправдивого алібі (підозрюваний розраховує переважно на членів сім'ї, родичів, знайомих, колег по службі); неправомірний вплив на співучасників, свідків, потерпілих з метою перешкодити повідомленню інформації про злочин або схилити до відмови від дачі показань. Також у статті ґрунтовно проаналізовано слідову інформацію злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняють працівники Національної поліції.

Зауважено, що в злочинах у сфері службової діяльності, учинених працівниками Національної поліції, способи приховування злочину нерідко збігаються зі способами їх підготовки або вчинення. З огляду на те, що працівники Національної поліції добре обізнані у формах і методах діяльності правоохоронних органів уже на етапі підготовки до злочину у сфері службової діяльності, нерідко вживають конспіративних чи інших заходів, спрямованих на приховування факту протиправної діяльності. Крім того, працівник Національної поліції, готуючись до вчинення злочину у сфері службової діяльності, як правило, заздалегідь учиняє дії щодо його приховування.

**Ключові слова:** сліди вчинення злочину, службові повноваження, підроблені документи, сліди злочинної діяльності, фальсифікація документів.

**Постановка проблеми.** Для функціонування держави важливою є ефективна діяльність органів державного управління. Водночас злочини у сфері службової діяльності, вчинені працівниками Національної поліції України, не тільки несуть серйозну суспільну небезпеку, але й підривають довіру до правоохоронних органів загалом, оскільки саме поліцейські найбільше спілкуються з пересічними громадянами. Ефективність протидії цим злочинам вимагає ґрунтовного аналізу всіх елементів та їх складників оперативно-розшукової характеристики. Однак у сфері службової діяльності способи приховування злочинів різноманітні і постійно вдосконалюються. Тому актуальність тематики є беззаперечною.

**Метою статті** є визначення типових способів приховування злочинів у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками Національної поліції України.

**Виклад основного матеріалу.** Способи учинення та приховування злочинів досліджували такі вчені, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, М. В. Даньшин, С. М. Зав'ялов, Г. Г. Зуйков, В. М. Карагодін, Н. В. Кручиніна, В. П. Лавров, В. В. Чурпіта, В. Ю. Шепітько, В. І. Шиканов та ін. Аспекти виявлення, документування окремих видів злочинів у сфері службової діяльності розглядали Л. І. Аркуша, Д. А. Бондаренко, М. М. Букаєв, Л. І. Бутенко, В. П. Корж, О. Я. Прохоренко, М. М. Семендяй. Проте

грунтовних наукових досліджень щодо способів приховування службових злочинів, які вчиняються працівниками Національної поліції України, не здійснювалось.

Так, важливе місце у структурі способів учинення злочинів у сфері службової діяльності посідають способи підготовки та приховування цих діянь.

До підготовчих дій належать: прийняття рішення про вчинення злочину; підготовка засобів для вчинення злочину; розроблення плану вчинення злочину; вибір способу та вивчення обстановки; її підготовка (пристосування) за необхідності.

У науковій літературі приховування злочину розглядають як діяльність (елемент злочинної діяльності), спрямовану на перешкодження розслідуванню шляхом приховування, знищення, маскування або фальсифікації слідів злочину та злочинця, а також їх носіїв [1, с. 364]; як заснований на реалізації системи об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності комплекс дій чи бездіяльність особи, яка приховує злочин до, у момент або після вчинення злочину [2, с. 232].

Крім того, працівник Національної поліції, готуючись до вчинення злочину у сфері службової діяльності, як правило, заздалегідь учиняє дії щодо його приховування, а саме: підшукує посередника; відкриває банківський рахунок на ім'я одного з родичів або близької особи; складає фіктивні документи; готує неправдиве алібі тощо.

І. М. Лузгін і В. П. Лавров спосіб приховування злочину визначають як ситуаційне, повторюване явище, детерміноване низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, найважливішим із яких є умисел та пов'язані з ним мотив і мета [3].

М. В. Даньшин зазначає, що спосіб приховування злочину – це заснований на реалізації системи об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності комплекс дій чи бездіяльність особи, що приховує злочин до, в момент або після вчинення злочину [4, с. 10].

З огляду на досвід підрозділів внутрішньої безпеки, можна запропонувати таку диференціацію способів приховування злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України:

1) зникнення підозрюваного, надання відомостей, пов'язаних зі станом здоров'я;

2) приховування інформації та (або) її носіїв (наприклад, перенесення службових документів з кабінету до житлового приміщення чи іншого сховища);

3) знищення інформації та (або) її носіїв (спалення документів чи інших речей, викидання їх у смітник, стирання інформації з комп'ютера, знищення речових доказів);

4) маскування інформації та (або) її носіїв (складання фіктивних документів, які би переконували у законності дій підозрюваних);

5) фальсифікація інформації та (або) її носіїв (внесення у службові чи інші документи повністю чи частково завідомо неправдивої інформації);

6) створення неправдивого алібі (підозрюваний розраховує переважно на членів сім'ї, родичів, знайомих, колег по службі);

7) неправомірний вплив на співучасників, свідків, потерпілих, з метою перешкодити повідомленню інформації про злочин або схилити до відмови від дачі показань.

Також характерними способами приховування кримінальних правопорушень є використання фігурантом службових повноважень для отримання інформації про хід розслідування, компрометуючої інформації для дискредитації або впливу на заявників (потерпілих), свідків та осіб, які проводять розслідування, а також фальсифікація, знищення, трансформація або приховування слідів та/або засобів вчинення злочину. Специфічним прийомом є створення неправдивого алібі (за допомогою членів сім'ї, родичів, знайомих, колег по службі, а також дача завідомо неправдивих показань як самими причетними до злочину, так і іншими особами, на яких вони вплинули (свідками, заявниками, потерпілими).

Особливістю приховування цієї категорії кримінальних правопорушень є зацікавлене сприяння правопорушникам з боку безпосередніх керівників та колег (перші, як правило, намагаються уникнути дисциплінарної відповідальності за неналежний контроль за підлеглими, а другі можуть бути особисто причетними до злочинних дій фігуранта).

У злочинах у сфері службової діяльності, учинених працівниками Національної поліції, *способи приховування злочину нерідко збігаються зі способами їх підготовки або вчинення*. З огляду на те, що працівники Національної поліції добре обізнані у формах і методах діяльності правоохоронних органів уже на етапі підготовки до злочину у сфері службової діяльності, нерідко вживають конспіративних чи інших заходів, спрямованих на приховування факту протиправної діяльності.

*Отитування оперативних працівників дозволило визначити, що найбільш поширеними способами приховування злочинів у сфері службової діяльності, учинених працівниками Національної поліції, є маскування інформації та (або) її носіїв (складання фіктивних документів, які би переконували у законності дій підозрюваних) (54,1%); знищення інфор-*

мації та (або) її носіїв (спалення документів чи інших речей, викидання їх у смітник, стирання інформації з комп'ютера, знищення речових доказів), а також грошових коштів (46,3%); приховування інформації та (або) її носіїв (наприклад, перенесення службових документів з кабінету до житлового приміщення чи іншого сховища) (43,4%). Потім ідуть фальсифікація інформації та (або) її носіїв (внесення у службові чи інші документи повністю чи частково завідомо неправдивої інформації) (36,3%); службове підроблення (31,2%); створення неправдивого алібі (підозрюваний розраховує переважно на членів сім'ї, родичів, знайомих, колег по службі) (24,5%); неправомірний вплив на співучасників, свідків, потерпілих, з метою перешкодити повідомленню інформації про злочин або схилити до відмови від дачі показань (22,3%). Найменше трапляється зникнення підозрюваного, надання відомостей, пов'язаних зі станом здоров'я (15,2%).

Залежно від спрямованості діяльності особи, яка приховує криміналістично значущу інформацію, способи приховування поділяють на пасивні й активні.

До пасивних входять способи, які полягають насамперед у приховуванні інформації. Володіючи такою інформацією, особа ухиляється від повідомлення про неї іншим суб'єктам, не застосовуючи при цьому активні «наступальні» дії. Таке пасивне приховування може виявлятися у відмові свідків і потерпілих від давання показань під час провадження досудового слідства.

До активних належать способи, які полягають в активному нав'язуванні «своїх гри», перехопленні ініціативи, введенні в оману осіб, які мають намір установити обставини досліджуваної події. Як правило, такі дії супроводжують маскуванню, фальсифікацією криміналістично значущої мовної інформації, вони можуть мати і відкритий агресивний характер, коли йдеться про вплив на носія вербальної інформації [5, с. 151–155].

Н. В. Кручиніна та В. І. Шиканов виокремлюють такі види приховування: злочину в цілому; слідів злочину; знаряддя злочину; засобів учинення злочину; факту участі певної особи в учиненні злочину [6, с. 125], що знаходить своє підтвердження у кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності, учинені працівниками Національної поліції.

Особливість приховування злочинів у сфері службової діяльності серед працівників Національної поліції полягає в тому, що такі способи постійно вдосконалюються, оскільки працівники Національної поліції набувають досвіду злочинної діяльності, з'являються нові форми та способи вчинення злочинів у сфері службової діяльності, перманентно змінюється законодавство<sup>1</sup>, а отже, і порядок роботи Національної поліції.

Результати застосування певного способу вчинення злочинів поліцейськими знаходять своє відображення в об'єктивній дійсності у вигляді слідів.

Оскільки одним із видів приховування злочинів є приховування слідів злочину [6, с. 125], то встановлення типових слідів злочинів у сфері службової діяльності, учинених працівниками Національної поліції, є важливим для виявлення прихованих злочинів, а також важливим напрямом діяльності керівників підрозділів усіх рівнів та підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції.

Традиційно в науці прийнято поділяти сліди злочинної діяльності на дві категорії: матеріальні – залишаються на матеріально фіксованих об'єктах (документах) та ідеальні – відображені в пам'яті окремих осіб, які прямо чи опосередковано зіткнулися зі злочинном або його наслідками. Досягнення науково-технічного прогресу, запровадження та активне використання суспільством для спілкування комп'ютерних технологій свідчать про появу сьогодні нового поняття у категоріальному апараті криміналістики і виділення в системі матеріальних слідів, поряд із традиційними матеріальними слідами, електронно-цифрових слідів.

Носії слідової інформації злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняють працівники Національної поліції, умовно можна поділити на такі групи:

- 1) документи;
- 2) інші речі матеріального світу, на які спрямоване злочинне посягання (предмет), знаряддя чи засоби злочинів у сфері службової діяльності;
- 3) електронно-цифрові сліди;
- 4) пам'ять людей.

На думку оперативних працівників внутрішньої безпеки, найчастіше носіями слідової інформації злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняють працівники Національної поліції, є: документи (56,4%); електронно-цифрові сліди (44,5%); інші речі матеріального світу, на які спрямоване злочинне посягання (предмет), знаряддя чи засоби злочинів у сфері службової діяльності (33,1%); пам'ять людей (13,3%).

<sup>1</sup> Прикладом може бути прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, який по-новому визначає порядок реєстрації заяв та повідомлень про злочини, реагування на їх вчинення, встановлює нові правила досудового розслідування.

Електронно-цифровими слідами злочинів, учинених працівниками поліції, можуть бути дані, що містяться в записнику телефону про вхідні та вихідні дзвінки, тексти повідомлень у різних програмах, у тому числі Viber, WhatsApp та ін.); дані, що містяться у центрах комутації та інформаційних системах операторів зв'язку (відомості про вхідні та вихідні дзвінки, їх тривалість, прийняті і відправлені повідомлення тощо), фото-і відеозображення, голос злочинця та ін.

Здебільшого джерела інформації про злочини у сфері службової діяльності працівників Національної поліції матеріалізуються в різних документах, адже більшість таких діянь поєднані з підробленням відповідної службової документації. Йдеться про всі види документів, у яких закріплюються юридично значимі факти, висувуються вимоги або фіксуються рішення, обов'язкові до виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх підлеглості чи відомчої належності.

Серед підроблених документів слід виокремити сфальсифіковані протоколи про адміністративні правопорушення, пояснення, протоколи слідчих (розшукових) дій, заяви про кримінальні правопорушення, документи, що підтверджують сплату стягнень, документи, що містять державну чи службову таємницю, конфіденційну інформацію тощо.

З-поміж об'єктів фальсифікації документів найбільшого поширення останнім часом набули матеріали досудового розслідування. Це зумовлено прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України та численними порушеннями, що виникають у кримінальній процесуальній діяльності слідчих підрозділів, передусім низової ланки, в умовах реалізації окремих його положень.

Джерелами злочинів у сфері службової діяльності залежно від стадії досудового провадження, на якій приймаються певні процесуальні рішення, можна назвати документи, які:

1) фіксують початок кримінального провадження (рішення за результатами приймання та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення);

2) складаються на інших етапах досудового розслідування (повідомлення про підозру, про вибір запобіжного заходу, про зупинення провадження, про закриття кримінального провадження, обвинувальний акт, про направлення матеріалів провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру та ін.);

3) визначають рух кримінального провадження (про виділення матеріалів про-

вадження, їх об'єднання, зупинення провадження тощо);

4) спрямовані на збирання та перевірку доказів (протоколи проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій);

5) забезпечують відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і можливу конфіскацію майна (про арешт майна) та ін.

До предметів, на яких можуть відображатись сліди злочинів у сфері службової діяльності, належать електронні носії інформації (диски, флешки, карти пам'яті), гроші, матеріальні цінності, які здобула службова особа внаслідок вчинення злочину, наркотичні засоби, зброю тощо. Це може бути добровільно здана зброя, гроші, наркотичні засоби, речові докази.

#### Висновки

Отже, викриття приховування злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України, містить у собі комплекс процесуальних та оперативних-розшукових дій та організаційних заходів, тактичні особливості яких зумовлені специфікою її суб'єктів.

Диференціація способів приховування злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України, може допомогти у плануванні і проведенні організаційних заходів і тактичних прийомів перевірки вповноваженими особами інформації про службові злочини, що вчинені працівниками Національної поліції України, виявленні латентних злочинів. Це сприятиме підвищенню ефективності протидії злочинності у цій сфері.

#### Список використаних джерел:

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Москва : Юристъ, 1997. Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 464 с.
2. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навчальний посібник. В. П. Бахін, В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов та ін. ; за ред. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2010. 560 с.
3. Лузгин И. М., Лавров В. П. Способ сокрытия преступления и его криминалистическое значение. Москва, 1980.
4. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів в криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 19 с.
5. Чичиркіна С. П. Способи приховування злочинів у сфері службової діяльності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 151–158.
6. Кручинина Н. В., Шиканов В. И. Алиби. Теоретические проблемы и их прикладное значение в уголовном судопроизводстве. Иркутск : Иркутск. ун-т, 1992. 200 с.

The article outlines typical ways of concealing crimes committed in the field of official activity committed by employees of the National Police of Ukraine. The author notes that an important place in the structure of methods of committing crimes in the field of service activities are methods for preparing and concealing these acts.

The author, based on practical experience, proposed the following differentiation of ways of concealing crimes committed in the field of official activity committed by the employees of the National Police of Ukraine: the disappearance of the suspect, provision of information related to the state of health; concealment of information and (or) its carriers (for example, transfer of official documents from the cabinet to a residential building or other storage facility); destruction of information and (or) its carriers (burning of documents or other things, throwing them in a trash, erasing information from a computer, destroying material evidence); masking information and (or) its carriers (drawing up fictitious documents that would convince the legitimacy of actions of suspects); falsification of information and (or) its carriers (entering into official or other documents in whole or in part knowingly false information); creation of a false alibi (the suspect counts mostly on family members, relatives, acquaintances, colleagues); unlawful influence on accomplices, witnesses, victims, in order to prevent the communication of information about a crime or to incline towards refusal to give testimony. Also, the article thoroughly analyzes track information of crimes committed in the field of official activity performed by National workers.

It was noted that in crimes committed in the field of official activity by employees of the National Police, ways of concealing a crime often coincide with the methods of their preparation or commission. Given that the National Police officers are well aware of the forms and methods of law enforcement activities at the stage of preparation for a crime in the field of official activity, they often use conspiracy or other measures aimed at concealing the fact of illegal activity. In addition, an employee of the National Police, in preparation for a crime in the field of official activity, usually takes steps to conceal him in advance.

**Key words:** traces of a crime, official authority, false documents, traces of criminal activity, falsification of documents.